

Н.О. Мізякіна, аспір.

Житомирський державний технологічний університет

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ФАКТОРІВ РИЗИКУ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

(Представлено д.е.н., проф. Петруком О.М.)

Наявність неправдивої інформації у фінансовій звітності суттєво підриває довіру інвесторів та кредиторів підприємства. Це зумовлює необхідність пошуку виявлення факторів ризику фальсифікації фінансової звітності. Фактори ризику фальсифікації фінансової звітності різноманітні і існують різні підходи до їх класифікації. З'ясовано, що існує проблема щодо чіткого розмежування таких понять, як “креативний облік” (який в межах закону дозволяє презентувати компанію в якнайкращому світлі для інвесторів та кредиторів) і “фальсифікація показників фінансової звітності”, яка підриває довіру призводить до мільйонних витрат інвесторів і кредиторів. Визначено основні причини та фактори, які призводять до фальсифікації фінансової звітності підприємства. У процесі дослідження запропоновано підходи до класифікації факторів ризику фальсифікації фінансової звітності, серед яких ті, які мають безпосередній або опосередкований вплив на показники звітності. Запропонована класифікація факторів ризику фальсифікації фінансової звітності є необхідною для систематизації ризиків фальсифікації звітності з метою їх мінімізації та уникнення у процесі формування показників фінансової звітності.

Ключові слова: *фінансова звітність; фальсифікація показників звітності; шахрайство; фактори ризику фальсифікації фінансової звітності.*

Актуальність теми дослідження. За останні кілька років світова економіка зазнала суттєвих змін. Величезний вплив на неї мали: посилення глобалізації та інтеграції і поява новітніх технологій. Ці процеси суттєво змінили умови функціонування як великих, так і малих підприємств. Кілька гучних випадків з великими міжнародними компаніями (Enron, WorldCom,

HealthSouth, Freddie Mac, Xerox, Global Crossing, НІН, Adelphia Communications, Merck, Waste Management, Kmartm Peregrine Systems, Bristol Myers, Comroad, Elan, Elektrim, Big Bank Gdański, Softbank, Mostostal Export, Rafako), які через неправдиву інформацію у фінансовій звітності суттєво підірвали довіру інвесторів на фінансових ринках, показали роль достовірної фінансової звітності суб'єктів господарювання для потенційних інвесторів та кредиторів у процесі прийняття ними рішень щодо вкладання коштів у розвиток того чи іншого роду бізнес.

В умовах глобального ринку та суттєвого підвищення ролі інформації у процесі прийняття економічних рішень значно зростає значимість підвищення якості показників фінансової звітності. Саме на достовірність показників та якість фінансової звітності суттєво впливає фальсифікація даних, яка призводить до викривлення інформації про підприємство та прийняття на її основі помилкових рішень.

Оцінка сукупного збитку від фальсифікації фінансової звітності за кордоном показала, що такого роду махінації для глобальної економіки можуть досягати 3,7 трлн. доларів [4].

Варто відмітити, що фальсифікація звітності суб'єктів господарювання пов'язана, в першу чергу, з питанням коригування облікових записів відповідно до прийнятих управлінських рішень керівництвом підприємства, а також коригування кінцевих результатів під впливом прийнятих рішень з подальшою їх можливістю представлення у фінансовій звітності; по-друге, з питанням щодо розбіжностей показників фінансової звітності суб'єктів господарювання зі змінами у зовнішньому середовищі діяльності підприємства та відповідно до вимог фінансового ринку.

Таким чином, важливо дослідити фактори, які впливають на фальсифікацію фінансової звітності суб'єктів господарювання та оцінити можливі ризики щодо формування неправдивої інформації про підприємство, відображеної у його фінансовій звітності.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Вагомим є внесок у розв'язання проблем щодо формування показників фінансової звітності таких вітчизняних вчених: М.І. Бондаря, С.Ф. Голова,

Б.В. Гриніва, В.М. Жука, С.А. Кузнецової, Я.Д. Крупки, С.О. Левицької, С.Ф. Легенчука, А.В. Озеран, В.М. Пархоменка, О.М. Петрука, Л.В. Чижевської, М.Г. Чумаченка, Я.В. Севері, М.М. Шигун та ін.; та зарубіжними вченими: Я. Алвером, Н.А. Бреславцевою, Т.Д. Варфілдом, Дж.Дж. Вейгандтом, С.Дж. Греєм, Д.Е. Кізо, В.В. Ковальовим, М.І. Кутером, М.Р. Метьюсом, К.Ноубсом, В.Ф. Палієм, Д.О. Панковим, Н.В. Парушиною, М.Х.Б. Перерою, Р.Паркером, М.Л. Пятовим, О.В. Рожновою, Я.В. Соколовим, Е.С. Хендріксенном, Т.В. Федорович, О.М. Хорним та ін.

Метою дослідження є визначення та систематизація факторів ризику фальсифікації фінансової звітності задля формування достовірної, правдивої та корисної інформації для задоволення потреб користувачів у процесі прийняття ними важливих рішень.

Викладення основного матеріалу. Фінансова звітність є кінцевим продуктом процесу обробки інформації в системі бухгалтерського обліку, основним джерелом інформації про стан суб'єкта економічної діяльності. Важливим елементом процедур, які пов'язані з річною бухгалтерською звітністю, є аудит фінансової звітності. Саме аудит повинен забезпечувати підтвердження якості інформації, представленої у фінансовій звітності. Конкретні форми фінансової звітності не повинні розглядатися як окремі, незалежні одна від одної частини пакету річної фінансової звітності, так як вони тісно пов'язані між собою і формують єдину інформаційну базу знань про конкретне підприємство для різного роду користувачів інформації.

Як зазначають О.Б. Бігдай, В.П. Суйц, Д.А. Волошин, в умовах раптових банкрутств найбільших компаній – світових лідерів в своїх секторах економіки – посилюється занепокоєння з боку великого бізнесу, в тому числі і проблемами повноти та достовірності консолідованої фінансової звітності компаній [3].

Якісні характеристики фінансової звітності є певними властивостями, які характеризують інформацію, представлену у річній фінансовій звітності, щоб бути корисною для прийняття на її основі рішень користувачами. До характеристик фінансової

звітності відносяться: зрозумілість, корисність, достовірність та порівнянність.

Вважається, що користувачів фінансової звітності володіють достатніми знаннями у сфері бухгалтерського обліку, щоб правильно читати і розуміти зміст показників фінансової звітності. Корисність інформації, представленій у фінансовій звітності, вказує, в першу чергу, на їх корисність в прийнятті рішень. Інформація є корисною, коли впливає на прийняті на її основі рішення і дозволяє оцінити альтернативні варіанти дій при прийнятті рішень.

Суттєвою ознакою якості фінансової звітності є достовірність інформації у ній. Інформація вважається надійною, якщо вона відповідає дійсності і не містить істотних помилок. На достовірність інформації у фінансовій звітності має суттєвий вплив: правильність відображення операцій та інших подій у системі бухгалтерського обліку; нейтральність; обачність; повнота відображення інформації.

Правильність відображення операцій та інших подій у системі бухгалтерського обліку пов'язана з необхідністю їх правильної ідентифікації, оцінка та відображення. Ця характеристика фінансової звітності вимагає, щоб всі операції та події були ідентифіковані, оцінені та відображені в обліку відповідно до принципу превалювання сутності над формою. Тобто, всі операції повинні бути зареєстровані і представлені у звітності відповідно до їх економічної сутності та реального стану. Іншою ознакою достовірності фінансової звітності є нейтральність. Ця особливість вказує на об'єктивну поведінку тієї особи, що складає фінансову звітність, по відношенню до самого суб'єкта господарювання. Рівень достовірності фінансової звітності також залежить від ступеня невизначеності, яка береться до уваги при підготовці звітності за рахунок використання принципу обачності. Обачність, таким чином, не може призвести до дій, які будуть суперечити принципам нейтральності (або об'єктивізму) при складанні фінансової звітності. Іншим атрибутом достовірності фінансової звітності є її повнота. Інформація, що міститься у пакеті річної фінансової звітності, повна за умови відображення в ній всіх операцій і

подій, що відбулися у звітному періоді. При використанні в блоці в наступному. А завдячуючи використанню на підприємстві із року в рік однакових підходів до оцінки та відображення подібних операцій, можливою є порівнянність показників фінансової звітності у різні звітні періоди.

Численні шахрайства та банкрутства холдингових компаній в Сполучених Штатах Америки та в Європі на початку XXI ст. привели до збільшення інтересу до якості бухгалтерського обліку, процесу формування звітності, аудиту фінансової звітності та ефективності контролю і внутрішнього аудиту на підприємстві.

Шахрайство у сфері бухгалтерського обліку та фальсифікація фінансової звітності – це явища не нові і існували ще з того моменту, коли почали оцінювати наявне майно і відображати його у певній звітності. Прагнення менеджерів підприємства представити свою компанію в якомога кращому світлі сприяв розробці багатьох методів «облагородження» даних у фінансовій звітності суб'єкта господарювання за допомогою прогалин у нормативному регулюванні або навіть на стику законодавчих актів. Деякі з цих методів переходять межі дозволеного і є зловживаннями, що суперечить чинному законодавству і призводить до прийнятті невірних рішень користувачами фінансової звітності.

Тому в даному випадку існує проблема щодо чіткого розмежування таких понять, як «креативний облік» (який в межах закону дозволяє презентувати компанію в якнайкращому світлі для інвесторів та кредиторів) і «фальсифікація показників фінансової звітності», яка підриває довіру і призводить до мільйонних витрат інвесторів і кредиторів.

Основними причинами та факторами, які призводять до фальсифікації фінансової звітності підприємства, на нашу думку, є:

1. Це жадібність управлінського персоналу, яка проявляється у необ'єктивному збільшенні ціни на акції та вартості компанії тощо.

2. Безпринциповість, егоїзм, відсутність професійної етики та елементарного почуття відповідальності в облікового та управлінського персоналу компанії.

3. Бажання презентувати фінансову звітність підприємства як у найкращому світлі з метою її позитивного сприйняття користувачами.

4. Конфлікт інтересів між управлінським персоналом та власниками підприємства.

5. Прагнення управлінського персоналу підприємства виправдати очікування власників та ринку або тримання марки “найкращі” у певному секторі ринку.

6. Особисті інтереси менеджерів компанії, які залежать від короткострокових результатів діяльності підприємства.

7. Варіативність методів ідентифікації, оцінки та відображення в обліку операцій та подій на підприємстві (наприклад, методи нарахування амортизації, списання запасів тощо).

8. Глобалізація ринків, складна розгалужена організаційна структура великих компаній, діяльність яких розповсюджується на декілька країн світу з різними моделями обліку, нормативно-правовими базами, специфікою діяльності тощо.

Абакумова М.Д. зосереджує свою увагу на таких ризиках суттєвого викривлення фінансової звітності, як завищення прибутку, викривлення виручки, витрат, активів та зобов'язань, некоректне розкриття інформації у примітках до звітності, викривлення величини грошових потоків [1].

У свою чергу, С.В. Арженівський та А.В. Бахтеев, говорять про необхідність в процесі оцінки ризику недоброчесного складання фінансової звітності компанії зовнішнім аудитором використовувати фактори, що дозволяють ідентифікувати та оцінити психологічну схильність менеджменту компанії до навмисної фальсифікації цієї звітності [2].

Тому очевидно, що оточуюче середовище, а також і сам устрій на підприємстві мають вплив на фальсифікацію фінансової звітності. Для цілей дослідження ми розглядали фактори ризику фальсифікації фінансової звітності підприємства в розрізі:

1) факторів, які мають опосередкований, тобто непрямий вплив на процес фальсифікації фінансової звітності підприємства;

2) факторів, які мають безпосередній, тобто прямий вплив на процес фальсифікації фінансової звітності підприємства (рис. 1).

До факторів, які мають опосередкований вплив на процес фальсифікації фінансової звітності підприємства варто віднести:

– *політичні та економічні фактори* (фактори, що залежать від політичної та економічної ситуації в країні в певний момент часу (рівень відсоткової ставки та валютного ризику, рівень розвитку фондового ринку, стандарти підготовки фінансової звітності, рівень інфляції, стабільність політичної ситуації в країні тощо);

– *соціальні та культурні фактори* (фактори, що характеризують соціальне значення підготовки фінансової звітності в межах певної країни, внутрішню культуру підготовки фінансової звітності, рівень культури корпоративного управління в певній країні тощо);

– *специфічні фактори* (фактори, що характеризують галузеву специфіку діяльності певного підприємства у певній країні, особливості розвитку конкретної галузі в конкретній країні тощо).

До факторів, які мають безпосередній вплив на процес фальсифікації фінансової звітності підприємства варто віднести:

– *організаційні фактори* (фактори, які безпосередньо впливають на порядок підготовки фінансової звітності, система корпоративного управління, кадровий склад, професійні якості працівників підприємства, наявність конфлікту інтересів між працівниками підприємства тощо);

– *фінансово-економічні фактори* (фактори, що залежать від планування та особливостей діяльності підприємства, технологічного процесу, нетипового відображення фактів господарського життя у звітності підприємства, тривалість виробничого циклу тощо);

– *фактори, спричинені системою внутрішнього контролю на підприємстві* (фактори, що характеризують рівень внутрішнього контролю (аудиту) на підприємстві, вплив на зовнішніх аудиторів під час перевірки звітності компанії тощо).

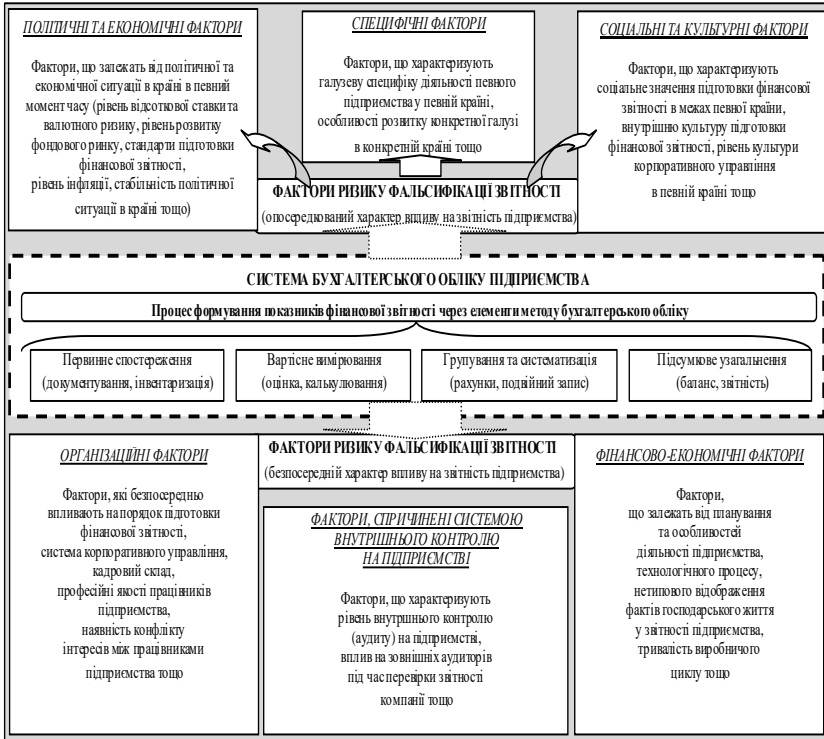

Рис. 1. Класифікація факторів ризику фальсифікації фінансової звітності суб'єктів господарювання

Отже, система бухгалтерського обліку та порядок формування фінансової звітності окремо взятої країни формується під впливом різних факторів, які є частиною зовнішнього середовища. Всі ці фактори чинять безпосередній або опосередкований вплив на фальсифікацію фінансової звітності суб'єкта господарювання.

Наведену вище класифікацію факторів ризику фальсифікації фінансової звітності не можна вважати вичерпною, проте, такий поділ є необхідним для систематизації ризиків фальсифікації звітності з метою пошуку оптимальних шляхів щодо уникнення викривлення показників фінансової звітності підприємства та підвищення якості інформації,

представленої у звітності підприємства, для прийняття рішень її користувачами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Процес глобалізації світу сприяє створенню єдиних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Потоки капіталу між різними країнами і регіонами світу супроводжуються величезним ризиком інвестування. За таких умов зростає роль високоякісної інформації у фінансовій звітності підприємства, яка може бути забезпечена тільки застосування єдиних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Шахрайство у сфері бухгалтерського обліку та фальсифікація фінансової звітності явище не нове, однак ніколи воно не становило таких загроз стабільності світової фінансової системи, як зараз.

Інформація, що формується в системі бухгалтерського обліку повинна бути якісною для прийняття раціональних економічних рішень як в межах підприємства, так і зовнішніми користувачами. Якість цієї інформації впливає на людей, які її, а також на людей, які займаються її перевіркою – аудиторів. Розкриття суттєвої, повної і достовірної інформації про фінансовий стан суб'єкта господарювання у звітності сприятиме прийняттю користувачами правильних економічних рішень на її основі.

На сьогодні існує безліч факторів ризику фальсифікації фінансової звітності, серед яких ті, які мають безпосередній або опосередкований вплив на показники звітності. Запропонована класифікація факторів ризику фальсифікації фінансової звітності є необхідною для систематизації ризиків фальсифікації звітності з метою їх мінімізації та уникнення у процесі формування показників фінансової звітності.

Позитивні зрушення у зазначеному напрямі свідчать про вагомість та глибокий підхід до формування якісної інформації про фінансовий стан суб'єктів господарювання з метою прийняття ефективних рішень на її основі.

Враховуючи все вищезазначене, перспективами подальших досліджень стануть вирішення проблемних питань в сфері

Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу організації та методики аудиту звітності з метою підтвердження її достовірності та виявлення її фальсифікації.

Список використаної літератури:

1. *Абакумова М.Д.* Риски существенного искажения финансовой отчетности / *М.Д. Абакумова* // Сборник научных трудов по материалам 80-й ежегодной научно-практической конференции молодых ученых (г. Ставрополь, СтГАУ, 20–21 апреля 2015 г.). – Ставрополь: Секвойя, 2015. – Т. 2. – С. 3–7.
2. *Арженовский С.В.* Проблема искажения бухгалтерской отчетности в аспекте теории мошенничества / *С.В. Арженовский, А.В. Бахтеев* // Современные тенденции развития науки и технологий: Переодический научный сборник по материалам XIV Международной научно-практической конференции (г. Белгород, 31.05.2016 г.). – Белгород, 2016. – № 5–7. – С. 21–27.
3. *Бигдай О.Б.* Основные тенденции в области мошенничества в консолидированной финансовой отчетности / *О.Б. Бигдай, В.П. Суйц, Д.А. Волошин* // Вестник СевКавГТИ, 2014. – Вып. 16. – С. 26–32.
4. Association of Certified Fraud Examiners / Report to the Nation on Occupational Fraud and Abuse (The Walls Report). – ACFE, Austin, TX, 2016. – p. 8.

References:

1. Abakumova, M.D. (2015), *Riski sushchestvennogo iskazheniya finansovoy otchetnosti*, Stavropol', Sekvoiya, pp. 3–7.
2. Arzhenovskiy, S.V. and Bakhteev, A.V. (2016), *Problema iskazheniya bukhgalterskoy otchetnosti v aspekte teorii moshennichestva*, Belgorod, pp. 21–27.
3. Bigday, O.B., Suyts, V.P. and Voloshin, D.A. (2014), *Osnovnye tendentsii v oblasti moshennichestva v konsolidirovannoy finansovoy otchetnosti*, Vestnik SevKavGTI, pp. 26–32.

4. Association of Certified Fraud Examiners, Report to the Nation on Occupational Fraud and Abuse (The Walls Report), ACFE, Austin, TX, 2016, p. 8.

МІЗЯКІНА Наталія Олексіївна – аспірант Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- проблеми розвитку бухгалтерського обліку для формування показників фінансової звітності;
- пошук уникнення шляхів фальсифікації фінансової звітності;
- організація ата методика аудиту звітності з метою підтвердження її достовірності

Стаття надійшла до редакції 04.08.2016.